

วิถีศรัทธาอันมั่นคงของพระโสดาบัน The Unshakable Faith of the Sotāpanna

¹อาทิตยา มามณีแดง

¹Atittaya Mamaneedaeng

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: atittayam@gmail.com

Received: December 15, 2025; **Revised:** January 29, 2026; **Accepted:** February 19, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์วิกฤตศรัทธาในสังคมพุทธไทยร่วมสมัย โดยศึกษากรณีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์เสื่อมศีลธรรมที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องในสื่อเป็นบริบทสำคัญในการพิจารณา ประเด็นสำคัญชี้ให้เห็นว่า ปัญหาศรัทธาหวั่นไหวและถดถอยของพุทธศาสนิกชนไทยมีเหตุมาจากลักษณะของศรัทธาที่ตั้งอยู่กับตัวบุคคล หรือที่เรียกว่า บุคคลลัทธิปสาท เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่ที่ตัวบุคคลเป็นหลัก ศรัทธาลักษณะนี้มีความเปราะบาง เพราะเมื่อบุคคลผู้เป็นที่เลื่อมใสประสบความผิดพลาด ย่อมส่งผลให้ผู้ศรัทธาเกิดความผิดหวัง สูญเสียความเชื่อมั่นในพระสงฆ์ และพระพุทธรูปในองค์กรวม นำไปสู่การห่างเหินจากพระศาสนา จนเสื่อมจากศีลธรรมในที่สุด แนวทางการพัฒนาศรัทธาให้มีความมั่นคง โดยอาศัยกรอบแนวคิด อริยวัฑฒิ 5 ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญของพระโสดาบัน ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา มาเป็นฐานในการวิเคราะห์ พร้อมทั้งประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวผ่านแนวคิดเชิงอุปมา คือ “วัคชินคัมภังจิต” และ “วัคชินแห่งปัญญา” วัคชินคัมภังจิตประกอบด้วยศีล อุเบกขา และกัลยาณมิตร ทำหน้าที่ประกอบจิตใจ ควบคุมอารมณ์ และป้องกันไม่ให้ศรัทธาเสื่อมถอย เมื่อเผชิญเหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึก ขณะที่วัคชินแห่งปัญญาประกอบด้วยสุตะ จาคะ และโยนิโสมนสิการทำหน้าที่เสริมสร้างความเข้าใจและโครงสร้างทางปัญญา ทำให้ศรัทธาพัฒนาไปสู่ระดับปัญญา และเป็นอจลศรัทธา คือศรัทธาที่มั่นคงไม่หวั่นไหวต่อพระรัตนตรัยอย่างพระโสดาบัน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า วิถีอริยวัฑฒิ 5 ของพระโสดาบันเป็นกรอบสำคัญในการยกระดับศรัทธาให้ก้าวพ้นจากศรัทธาทั่วไปไปสู่อจลศรัทธา อันเป็นศรัทธาที่ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อเหตุปัจจัยภายนอก และตั้งอยู่ในพระรัตนตรัยโดยประกอบด้วยปัญญา แนวทางดังกล่าวจึงมีนัยสำคัญต่อการฟื้นฟูและเสริมสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: ศรัทธา; อจลศรัทธา; พระโสดาบัน;

Abstract

This article aims to analyze the crisis of faith in contemporary Thai Buddhist society by examining ongoing media reports concerning moral misconduct among Buddhist monks as a key context for discussion. The analysis reveals that the instability and decline of faith among Thai Buddhists stem from a form of faith that is centered on individuals, known as puggalalappasāda (personalized faith). This type of faith is primarily attached to particular persons and is inherently fragile. When a revered individual commits misconduct, it often leads to disappointment among followers, a loss of confidence in the monastic community and in Buddhism as a whole, and ultimately results in disengagement from listening to the Dhamma

and a decline from the true teaching (saddhamma). The study further explains approaches for cultivating stable and resilient faith by employing the conceptual framework of the Five Noble Growths (Ariyavaḍḍhi 5)—a set of essential qualities of the Sotāpanna (Stream-enterer): faith (saddhā), morality (sīla), learning (suta), generosity (cāga), and wisdom (paññā). These principles are used as the analytical foundation and are practically applied through two metaphorical frameworks: the “mental-protection vaccine” and the “wisdom vaccine.” The mental-protection vaccine consists of morality, equanimity (upekkhā), and spiritual friendship (kalyāṇamitta), which function to support the mind, regulate emotional responses, and prevent the deterioration of faith when confronting emotionally distressing events. Meanwhile, the wisdom vaccine consists of learning (suta), generosity (cāga), and wise reflection (yoniso manasikāra). These factors function to strengthen understanding and the cognitive structure of wisdom, enabling faith to develop into a wisdom-based level and to become acala-saddhā—an unshakable faith firmly established in the Triple Gem, as exemplified by a Sotāpanna (Stream-enterer). The findings indicate that the path of the Five Noble Growths of the Sotāpanna provides a crucial framework for transforming ordinary faith into acala-saddhā (unshakable faith)—a form of faith that is firm, unwavering in the face of external conditions, and grounded in the Triple Gem with wisdom. This approach thus holds significant implications for the sustainable restoration and strengthening of Buddhist faith in contemporary Thai society.

Keywords: Faith; Acala-Saddhā; Sotāpanna

วิกฤติศรัทธาชาวพุทธในสังคมไทย

ในช่วงกลางปี 2568 ที่ผ่านมา ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในทางลบมากมายอย่างต่อเนื่อง เช่น การยักยอกเงินบริจาค การมีสัมพันธ์กับสตรี (สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2568) ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สร้างความสั่นสะเทือนต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ข่าวสารเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ได้กลายเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ก่อให้เกิดการตั้งคำถามต่อองค์กรทางศาสนา และส่งผลกระทบโดยตรงต่อสภาพจิตใจของชาวไทยพุทธในรูปแบบของความเสื่อมศรัทธา เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้างจะพบว่าวิกฤตดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของศรัทธา ซึ่งเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่กับบุคคล ที่เรียกว่าบุคคลลัทธิปสาท เป็นศรัทธาที่อาศัยตัวบุคคลเป็นหลัก กล่าวคือ ผู้ที่ศรัทธาจะศรัทธาเฉพาะพระสงฆ์รูปนั้น หรือกลุ่มนั้นเป็นหลัก เมื่อบุคคลที่ตนเลื่อมใสศรัทธาทำผิดศีล ผิดวินัย ย่อมส่งผลให้ผู้ศรัทธาเกิดความผิดหวัง สูญเสียความเชื่อมั่นต่อพระสงฆ์รูปนั้น และพระสงฆ์โดยรวม หากผิดหวังมากอาจสูญเสียความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาโดยรวมได้ อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธการเลื่อมใสในบุคคลโดยสิ้นเชิง หากได้วางหลัก สปัคนลลัทธิปสาท คือ การเลื่อมใสในสัตบุรุษ ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบโดยศีลและธรรม ศรัทธานั้นเป็นศรัทธาที่เป็นเหตุให้เข้าถึงธรรมและเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา มิใช่การยึดติดตัวบุคคลโดยปราศจากการพิจารณาใคร่ครวญ

วิกฤติศรัทธาในสังคมไทยปัจจุบันจึงมิได้เกิดจากการมีศรัทธาต่อบุคคลเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการหยุดศรัทธาไว้ที่ระดับบุคคลลัทธิปสาท โดยไม่พัฒนาให้ก้าวไปสู่สปัคนลลัทธิปสาทที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาคุณธรรมและหลักธรรมเป็นสำคัญ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของท่าทีในสังคม กล่าวคือชาวพุทธกลุ่มหนึ่งสามารถแยกแยะความผิดของบุคคลออกจากคุณค่าของหลักพระธรรมวินัยได้ ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเมื่อเห็นพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาประพฤติผิดศีลธรรม ศรัทธาที่ผูกติดกับบุคคลย่อมหวั่นไหวและเสื่อมถอยลงอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การตีตัวออกห่างจากวัด หลายคนประกาศว่าจะบริจาคให้โรงพยาบาลองค์กรช่วยเหลือสัตว์ หรือที่อื่นๆ แทนที่จะถวายปัจจัยให้วัดเหมือนที่เคยทำมา (ภัทรธร ภิญญพิชญ์, 2658) เห็นได้ชัดว่าการทำบุญให้กับวัดลดลง เนื่องจากประชาชนไม่เชื่อมั่นในความโปร่งใสและไม่พอใจในพฤติกรรม

ของพระสงฆ์ (ข่าวสปริงนิวส์, 2658) กระแสสังคมคนรุ่นใหม่แสดงตัวไม่นับถือศาสนามากขึ้น ชักชวนกันให้บริจาคเงินกับแหล่งอื่นๆ มากกว่าทำบุญกับวัด และมีคนบวชเป็นพระภิกษุสามเณรลดน้อยลงทุกปี แสดงว่าคนศรัทธาในพระศาสนาตกลง (จินต์จุฑา พันธุ์ทองคำ, 2568) จากผลการสำรวจ โดยศูนย์สำรวจความคิดเห็นนอร์ทกรุงเทพโพล พบว่า จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบรุนแรงต่อภาพลักษณ์และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนคิดเป็นร้อยละ 96.30 ไม่ส่งผลร้อยละ 2.50 และไม่แน่ใจร้อยละ 1.20 และจากการกระทำความผิดของพระสงฆ์ด้วยการเสพเมณกับสตรี ประชาชนยังคงศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นเดิมหรือไม่ พบว่าศรัทธาตกลง ร้อยละ 53.80 ศรัทธาเหมือนเดิม ร้อยละ 38.50 และไม่ศรัทธา ร้อยละ 7.70 (ข่าวไทยรัฐออนไลน์, 2568) นิต้าโพลสำรวจ ได้เปิดเผยผลสำรวจเรื่อง วิกฤตพระพุทธศาสนาจากประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป พบว่า ความศรัทธาของประชาชนต่อศาสนาและพระสงฆ์จากกรณีข่าวฉาวในปัจจุบันลดลง ความศรัทธาในพระสงฆ์ ร้อยละ 58.40 ระบุว่าลดลง และร้อยละ 41.60 ระบุว่าเท่าเดิม ส่วนศรัทธาในศาสนาพุทธ ร้อยละ 68.55 ระบุว่าเท่าเดิม และร้อยละ 31.54 ระบุว่าลดลง (นิต้าโพล, 2568) จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความเชื่อมั่นอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้ 1) ความเชื่อมั่นต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวมลดลง 2) ความเชื่อมั่นต่อองค์พระสงฆ์ในภาพรวมเสื่อมถอย 3) ความเชื่อมั่นในกระบวนการขัดเกลาและฝึกฝนทางจริยธรรมลูกบ้นทอน 4) ความเชื่อมั่นต่อหลักธรรมวินัยซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกลাজิตใจของพระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา ถูกตั้งคำถามว่าไม่สามารถก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างแท้จริง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556)

การรักษาศรัทธาให้มั่นคงต่อพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่สำคัญ เพราะถ้ามีศรัทธากุศลใดที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย กุศลใดที่มีอยู่แล้วก็จะเจริญยิ่งขึ้นไป แต่ในขณะเดียวกันหากไม่มีศรัทธาแล้วกุศลที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้นได้ยาก หรือกุศลที่มีอยู่แล้วก็พลอยจะเสื่อมถอยลง การเสริมสร้างศรัทธาให้ตั้งมั่นไม่เสื่อมถอยองค์ประกอบแรก คือ 1) มีศรัทธาที่เป็นสัมมาทิฐิ กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติจะต้องมีศรัทธาเป็นตัวนำเมื่อศรัทธาที่ตั้งมั่นดีแล้วเป็นสัมมาทิฐิ ศรัทธานั้นจะน้อมนำไปสู่การฟังพระสัทธรรม 2) สุตะ คือ การฟังพระสัทธรรม เมื่อเกิดการฟังธรรมจะเกิดความรู้ความเข้าใจ นำไปสู่การปฏิบัติ 3) การประพฤติปฏิบัติ เมื่อเข้าใจธรรมดีแล้วย่อมນ้อมนำธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติแนบแน่นกับธรรมนั้นๆ ในทุกอิริยาบถ ดังนี้แล้วก็มีกุศลธรรมเป็นที่พึ่งได้ และเจริญในธรรมนั้น (พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต), 2568) ถึงเวลาแล้วที่ชาวพุทธจะต้องปรับเปลี่ยนศรัทธาแบบปุถุชนทั่วไป เช่น การนับถือบูชาเทพเจ้า เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลการรอคอยปาฏิหาริย์ การนับถือบูชาผู้วิเศษ ของขลังศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ การยึดติดตัวบุคคล (รัฐวรรณ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544) ให้หันกลับมาয়ระดับศรัทธาของตนให้เป็นอจลศรัทธา เป็นศรัทธาที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวแบบอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป กล่าวคือ ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อในกฎแห่งกรรมและผลของกรรม ใครทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับผลของกรรมนั้น เชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาที่ไม่หวั่นไหวเป็นขั้นสูงสุดของความมีศรัทธา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2533) อริยบุคคลขั้นต้น คือ พระโสดาบัน เป็นผู้มีศรัทธาถึงขั้นสูงสุด ท่ามกลางวิฤติ พระโสดาบันก็ยังคงเป็นผู้มีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัยไม่เปลี่ยนแปลง คือ ยังปรารถนาที่จะเห็นสมณะผู้มีศีล ยังปรารถนาที่จะฟังพระสัทธรรมสะสมสุตะ ยังเป็นผู้ที่มีเจตนาในการให้ทานปราศจากความตระหนี่ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: เอก.อ.(ไทย); 20/190/481) เป็นต้น จากวิฤติปัญหาและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับศรัทธาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงต้องการนำเสนอศรัทธาของพระโสดาบันเพื่อสะท้อนให้เห็นวิถีศรัทธาอันมั่นคง พอเป็นทางปฏิบัติและการวางใจให้เป็นสัมมาทิฐิต่อไป

ศรัทธาเชิงคัมภีร์

1. ความหมายของศรัทธา ศรัทธา เป็นภาษาบาลี มีรูปศัพท์ “สทฺธา” ถ้าเป็นภาษาสันสกฤต จะมีรูปศัพท์ “ศรฺทธา” เมื่อนำมาใช้เป็นภาษาไทยจะนิยมใช้รูปศัพท์เป็น “ศรัทธา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ศรัทธาในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) อันเป็นสรณะที่พึ่งสูงสุด ซึ่งทำหน้าที่ เป็นปัจจัยนำหน้า สู่การปฏิบัติเพื่อจัดทุกข์และกิเลส โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ศรัทธาในฐานะธรรมเครื่องนำหน้า (บุพเพกัมมธรรม) ตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก ศรัทธา (สทฺธา) เป็นหนึ่งใน อินทรีย์ 5 (สัทธินทรีย์) และ พละ 5 (สัทธาพละ) ที่ทำหน้าที่เป็นพลังแห่งความเชื่อมั่น และเป็น ธรรมเครื่องนำหน้า ที่ทำให้เกิดความตั้งใจฟังธรรม (สุตะ) และการปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภิ.วิ.(ไทย); 7/305/115) โดยปัญญา (ปัญญินทรีย์) เป็นธรรมสำคัญที่ทำหน้าที่ถอนกิเลสโดยตรง ส่วนศรัทธาทำหน้าที่เป็นบาทฐานและแรงบันดาลใจในการเข้าถึงปัญญานั้น นอกจากนี้ ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีใช้ความเชื่อที่มกมาย หากแต่เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล (อาการวดี สทฺธา) โดยมีลักษณะสำคัญคือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเลื่อมใสในสิ่งดีงาม, ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา, ความมั่นใจในความจริงและความดี, เชื่อในการทำความดี และสิ่งดีงาม ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) เมื่อมนุษย์มีศรัทธาจะไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธา แต่จะต้องมีกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญาและสามารถพัฒนาขึ้นจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ (ลิขิต บุญละคร, 2563) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ พระมหา นิวัตร กลยาณวฑฺฒโน (อนุวโรดม) (2558) ศรัทธาความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนาและเป็นการเชื่ออย่างมีเหตุผลที่เป็นไปตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นความเชื่อที่สร้างปัญญาให้เกิดขึ้นและต้องเป็นปัจจัยในการเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือนิพพาน

สรุปได้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อในพระรัตนตรัย ยึดเอาเป็นสรณะที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งเป็นเครื่องช่วยทำลายกิเลสที่ครอบงำจิตใจ จัดทุกข์ภัย ศรัทธายังหมายถึงความเชื่อมั่นในคุณความดี ความเลื่อมใสที่ซาบซึ้งแนบแน่น และความโน้มมน้อมของจิตที่มุ่งไปสู่สิ่งที่ดีงาม ทั้งในบุคคลผู้ประพฤติดชอบและในหลักธรรมที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ศรัทธาที่แท้จริงจำเป็นต้องประกอบด้วยปัญญา ตั้งอยู่บนเหตุและผลตามความเป็นจริง มิใช่ความเชื่อที่ปราศจากการพิจารณา ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานของคุณธรรมทั้งหลาย และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกื้อหนุนการพัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้น

2. ลักษณะของศรัทธา ศรัทธามีลักษณะสำคัญคือ เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลให้จิตเกิดความผ่องใส ไม่ขุ่นมัว และมีความสงบมั่นคง ทั้งนี้เนื่องจากศรัทธามีอำนาจในการข่มนิวรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์ จิตย่อมผ่องใสไม่ขุ่นมัว และพร้อมต่อการเจริญคุณธรรม นอกจากนี้ ศรัทธายังทำให้เกิดความเลื่อมใสและความน้อมใจไปสู่วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ดังนั้น เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นในใจของบุคคลใดแล้ว ศรัทธานั้นจะทำหน้าที่รักษาและประคองจิตของบุคคลนั้นให้อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่เอนเอียงไปในทางเสื่อม กล่าวคือ ศรัทธามีได้เป็นเพียงความเชื่ออย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็นพลังทางจิตที่ช่วยกำกับทิศทางของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำให้อยู่ในศีลธรรม วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาจึงจำเป็นต้องเป็นธรรมะในฝ่ายดีงาม เช่น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือคุณงามความดีต่างๆ ทั้งในรูปหลักธรรมเรื่องราวที่เป็นกุศล หรือบุคคลผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ(สัพบุคคัลลปสัทธา) สิ่งเหล่านี้ล้วนสามารถเป็นฐานให้ศรัทธาเกิดและเจริญได้ ดังที่ สุภีร์ ทุมทอง (2556) ได้อธิบายไว้ว่า การที่จิตน้อมไปสู่วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาอย่างพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ย่อมทำให้ศรัทธาเกิดความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อีกทั้งการฟังพระสัทธรรมยังเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ศรัทธาเจริญงอกงาม

ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าศรัทธาไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง หากต้องอาศัยเหตุปัจจัยทางปัญญาและการเรียนรู้เป็นเครื่องเกื้อหนุน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายในเชิงคัมภีร์ ซึ่งระบุลักษณะของศรัทธาไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) ศรัทธามีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีเป็นลักษณะ เป็นความปลงใจเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา 2) มีความเลื่อมใสและน้อมใจไปสู่วัตถุแห่งศรัทธาเป็นกิจ 3) มีความไม่หวั่นไหวของจิตเป็นผลปรากฏ แสดงออกในลักษณะของจิตที่ผ่องใสและมั่นคง 4) มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อและการพึ่งพระสัทธรรมเป็นเหตุใกล้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์แห่งโศดปัตติมรรค (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.วิ.(ไทย); 7/305/115)

3. ประเภทศรัทธา ศรัทธาสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1 สัทธานุญญาวิปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณหรือปัญญา เป็นความเชื่อที่ปราศจากการพิจารณาไตร่ตรองตามเหตุผล บุคคลผู้มีศรัทธาประเภทนี้มักเชื่อจากการน้อมใจตามอารมณ์ การปลุกเร้า การชักจูง หรือแม้แต่การบังคับให้เชื่อ โดยไม่เปิดโอกาสให้ตั้งคำถามหรือใช้วิจารณ์ญาณของตน จึงไม่ก่อให้เกิดการสืบค้นหรือพัฒนาทางปัญญาอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) ศรัทธาประเภทนี้ปรากฏในหลายลักษณะ เช่น ศรัทธาที่หวั่นไหว ไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามกระแส หรือสถานการณ์ ศรัทธาที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล หรือศรัทธาที่ขาดมูลฐานรองรับ แม้ในบางกรณี ศรัทธาลักษณะนี้อาจก่อให้เกิดจากความเลื่อมใสและความผ่องใสของจิตในระยะสั้น แต่ผลดังกล่าวมักไม่ยั่งยืน และไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจในเชิงลึกได้ นอกจากนี้ สัทธานุญญาวิปยุตยังสัมพันธ์กับลักษณะของบุคคลที่เรียกว่า ผู้มีสัทธาจริต คือผู้ที่มีแนวโน้มเชื่อได้ง่าย ให้ความสำคัญกับศรัทธามากกว่าการใช้ปัญญาพิจารณา บุคคลลักษณะนี้มีกรับเอาความเชื่อมาโดยไม่ตรวจสอบ และอาจถูกชักนำได้โดยง่าย

โดยสรุป สัทธานุญญาวิปยุตเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนฐานของอารมณ์เป็นหลัก มิได้เชื่อมโยงกับกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล จึงไม่เอื้อต่อการเจริญปัญญา หรือการพัฒนาทางจิตใจตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แม้ศรัทธาประเภทนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจทางศาสนา แต่หากไม่พัฒนาไปสู่ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว ย่อมไม่สามารถเป็นฐานที่มั่นคงของการปฏิบัติธรรมได้

3.2 สัทธานุญญาสัมปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยญาณหรือปัญญา เป็นความเชื่อที่มีได้หยุดอยู่เพียงการน้อมใจเชื่อ หากแต่ทำหน้าที่เป็นสื่อนำไปสู่กระบวนการศึกษา ไตร่ตรอง และค้นหาความจริง ศรัทธาประเภทนี้เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเริ่มต้นสนใจ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง และจงใจให้แสวงหาความรู้จากแหล่งที่ถูกต้อง เช่น เกิดศรัทธาในพระศาสนา ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลเข้าไปฟังธรรม ศึกษาคำสอน และค่อยๆ เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ สัทธานุญญาสัมปยุตจึงเป็นความเชื่อที่มีปัญญาเป็นพื้นฐาน มีการพิจารณาเหตุผล และการเห็นจริงรองรับ(รัฐวรรณ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544) มิใช่ความเชื่อที่ปิดกั้นการตั้งคำถาม หากแต่เป็นศรัทธาที่เปิดกว้างต่อการใช้ปัญญา และยังทำหน้าที่เกื้อหนุนให้ปัญญาเจริญงอกงามยิ่งขึ้น ในพระไตรปิฎก “ศรัทธาที่มีเหตุและมีทสสนะเป็นมูลฐาน” กล่าวคือ เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจตามความเป็นจริง จึงมีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อการชักจูงหรือการทำลายจากสมณพราหมณ์ เทวดา มาร หรือพรหม สัทธานุญญาสัมปยุตครอบคลุมศรัทธาหลายลักษณะ เช่น อจลศรัทธา หรือโลกุตตรศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.สค.(ไทย); 15/152/53), อการวดีศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่อาศัยเหตุผลและการพิจารณาใคร่ครวญเป็นหลัก (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ฉก.(ไทย); 23/45/67) ทสสนมุขิกศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่มีการเห็นแจ้งเป็นพื้นฐาน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.วิ.(ไทย); 7/305/115) อเวจจับปสาท หมายถึง ศรัทธาที่เกิดจากความเลื่อมใสอันยังลงด้วยปัญญาอย่างมั่นคง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย: ส.สค.(ไทย); 15/152/53) รวมถึง ตลาคตโพธิสัตว์ ซึ่งหมายถึง ความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตลาคต (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา.(ไทย); 10/215/123)

โดยสรุป สัทธานุภาพวิปยุต คือศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณหรือปัญญา เป็นความเชื่อที่เกิดจากการน้อมใจเชื่อโดยมิได้ผ่านการพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุผล จึงไม่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาอย่างแท้จริง ส่วนสัทธานุภาพสัมปยุตคือศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา มีเหตุผลรองรับและมีการเห็นจริงเป็นฐาน เปิดทางให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง และเป็นกำลังสำคัญที่พาบุคคลก้าวหน้าไปสู่การบรรลุผลในพระพุทธศาสนาตามลำดับ

4. เหตุให้เกิดศรัทธา ศรัทธาของบุคคลมิได้เกิดขึ้นโดยลอยๆ หากแต่ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่แตกต่างกันตามลักษณะการรับรู้ ประสบการณ์ และสิ่งที่บุคคลนั้นให้คุณค่า ในพระพุทธศาสนาได้อธิบายมูลเหตุแห่งการเกิดศรัทธา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.อป.(ไทย); 33/51-61/244-245) ดังนี้ 1) รูปูปปมาณา หมายถึง ศรัทธาที่เกิดจากการเห็นรูป เป็นศรัทธาที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเห็นความงดงาม ความสัอม หรือบุคลิกภายนอกของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จึงก่อให้เกิดความเคารพ ความพึงพอใจ และความเลื่อมใส ศรัทธาประเภทนี้อาศัยการรับรู้ทางสายตาเป็นหลัก และมักเกิดขึ้นได้ง่ายในเบื้องต้น 2) ลูขูปปมาณา หมายถึง ศรัทธาที่เกิดจากการเห็นผู้สันโดษ และความมกน้อยของบุคคล เช่น การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย การถือความสมณะ หรือความไม่ยึดติดในวัตถุ ศรัทธาลักษณะนี้เกิดจากการเลื่อมใสในคุณธรรมด้านการละความพอเพียง และความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ 3) โสฬสูปปมาณา หมายถึง ศรัทธาที่เกิดจากการฟังเสียงหรือถ้อยคำ เป็นความเลื่อมใสที่เกิดขึ้นจากการได้ยินคำพูด คำสอน หรือคำสรรเสริญยกย่องในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แล้วเกิดศรัทธา รวมถึงการได้ยินเสียงที่ไพเราะชวนฟัง เมื่อเกิดความชื่นชอบแล้ว จิตย่อมน้อมไปสู่การฟัง และอยากใกล้ชิดบุคคลหรือสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้น ศรัทธาประเภทนี้จึงอาศัยการรับรู้ทางโสตประสาทเป็นสำคัญ 4) ธัมมูปปมาณา หมายถึง ศรัทธาที่เกิดจากการเห็นธรรม หรือการเข้าใจธรรมตามความเป็นจริง เป็นศรัทธาที่เกิดจากการพิจารณาและประจักษ์ในคุณค่าของพระธรรม เมื่อบุคคลมีศีล สมาธิ ปัญญา และเข้าใจหลักอริยสัจแล้ว ย่อมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมั่นคง ศรัทธาประเภทนี้ถือว่าเป็นศรัทธาที่มีความมั่นคงสูงสุด เพราะตั้งอยู่บนความเข้าใจและการเห็นจริง มิใช่เพียงอารมณ์หรือความรู้สึก

อย่างไรก็ตาม ศรัทธาที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยดังกล่าว หากมิได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ก็อาจหยุดอยู่เพียงระดับศรัทธาเบื้องต้นที่ยังอาศัยอารมณ์ ความประทับใจ หรือการยึดถือบุคคลเป็นหลัก ศรัทธาในลักษณะนี้แม้จะเป็นเหตุให้เข้าถึงพระศาสนาในระยะเริ่มแรก แต่ยังขาดความมั่นคงทางปัญญา และมีความเสี่ยงต่อการสั่นคลอนเมื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงของบุคคลหรือสถานการณ์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาศรัทธาที่ตั้งอยู่กับบุคคล หรือที่เรียกว่า บุคคลลัปสาค

โทษของศรัทธาที่ตั้งอยู่กับบุคคล บุคคลลัปสาค คือ ศรัทธาที่ตั้งอยู่กับบุคคล แม้ในระยะเริ่มต้นจะเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา แต่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากศรัทธายังคงผูกติดอยู่กับบุคคลโดยไม่ได้ตั้งอยู่บนพระธรรมวินัย ย่อมก่อให้เกิดโทษตามมาเป็นลำดับ บุคคลลัปสาคสูตรแสดงให้เห็นว่า เมื่อพระสงฆ์ผู้เป็นที่เลื่อมใสนั้นประสบเหตุทำให้เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการต้องอาบัติ ถูกลงโทษทางสงฆ์ ย้ายถิ่น ลาลึกษา หรือถึงแก่กรรม ผู้เลื่อมใสมักเกิดความผิดหวัง ท้อถอย และสูญเสียความมั่นใจในพระสงฆ์โดยรวม ผลที่ตามมาไม่เพียงเป็นความสะเทือนใจ หากยังนำไปสู่การไม่คบหาพระสงฆ์อื่น ไม่ฟังธรรม และท้ายที่สุดคือความเลื่อมจากสัทธรรม (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อง.ปญจก.(ไทย); 22/123/45)

โทษของศรัทธาที่ตั้งอยู่กับบุคคลจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงความผิดหวังส่วนตัว หากเป็นความเสียหายในเชิงโครงสร้างของการดำรงอยู่ในพระศาสนา เพราะเมื่อไม่สามารถแยกแยะความผิดของบุคคลออกจากคุณค่าของพระธรรมวินัยได้อย่างชัดเจน ศรัทธาย่อมพังทลายไปพร้อมกับความเลื่อมของบุคคลนั้น ในบริบทสังคมไทย

ร่วมสมัย ปรากฏการณ์ศรัทธาหวั่นไหวจากข่าวพระสงฆ์เสื่อมศีลธรรมจึงสะท้อนให้เห็นความเปราะบางของ ศรัทธาลักษณะนี้ และชี้ให้เห็นความจำเป็นของการพัฒนาศรัทธาให้ตั้งอยู่บนหลักธรรมและปัญญา เพื่อไม่ให้ ศรัทธาเสื่อมตามเหตุปัจจัยภายนอก

5. ขอบเขตของศรัทธา ศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง และเป็นหลักที่ทำให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือถึงซึ่งพระนิพพาน มีกรอบขอบเขตของศรัทธา 4 ประเด็น ดังนี้

5.1 กัมมสัทธา คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจย่อมมีผลตาม ธรรมชาติ การตระหนักในกฎแห่งกรรมช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยความมีสติ รอบคอบ และพิจารณาการ กระทำของตนอย่างมีเหตุผล

5.2 วิปាកสัทธา คือ ความเชื่อในผลของกรรม เชื่อว่าการกระทำดีให้ผลดี การกระทำไม่ดีให้ผลไม่ดี การมีวิปាកสัทธาช่วยให้บุคคลเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลลัพธ์ อันเป็นแรงจูงใจให้ประพฤติดี

5.3 กัมมัสสกตาสัทธา คือ ความเชื่อว่าการกรรมเป็นของตนเอง ทุกคนเป็นเจ้าของการกระทำและต้องรับ ผลของกรรมที่ตนทำไว้ หลักธรรมนี้ย้ำความรับผิดชอบส่วนบุคคล ทำให้ตระหนักว่าผู้อื่นไม่อาจรับผลกระทบ แทนตนได้

5.4 ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธ เจ้า ทรงตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เอง มีพระคุณ 9 ประการ และทรงแสดงธรรมพร้อมบัญญัติพระวินัยไว้ อย่างถูกต้อง การมีศรัทธาประเภทนี้ช่วยให้บุคคลมีแรงบันดาลใจในการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอน เพื่อมุ่งสู่ ความหลุดพ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

กล่าวโดยสรุป ขอบเขตของศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อการ พัฒนาชีวิตและการดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ศรัทธาทั้ง 4 ประการ ได้แก่ กัมมสัทธา วิปาค สัทธา กัมมัสสกตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยให้บุคคลเข้าใจความสัมพันธ์ ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง และมีความเชื่อมั่นในพระ ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาในขอบเขตนี้ช่วยเกื้อหนุนให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยสติ ปัญญา และความ เพียรในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และเกื้อกูลต่อการก้าวสู่ความหลุด พ้นตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน

วิธีศรัทธาอันมั่นคงของพระโสดาบัน

1. ความหมายของพระโสดาบัน พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนามี 4 ระดับ 1) พระโสดาบัน ผู้เข้าถึงกระแสนิพพาน 2) พระสกทาคามี ผู้จะมาเกิดในโลกนี้อีกครั้งเดียว 3) พระอนาคามี ผู้ไม่เวียนกลับมา เกิดในโลกนี้อีก และ 4) พระอรหันต์ ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย: ที.สี.(ไทย); 9/373/156) คำว่า โสดาบัน แปลว่า ถึงกระแส คือ ผู้เข้าถึงกระแสที่จะนำไปสู่พระ นิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) จะต้องได้บรรลุพระอรหัตผลในอนาคตอย่างแน่นอน เป็นบุคคล ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ทั้งนี้ พระโสดาบันเป็นบุคคลผู้ละสังโยชน์ 3 ประการคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ได้อย่างสิ้นเชิง ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ม.(ไทย); 18/180/106) สามารถกำจัดกิเลสบางอย่างได้อย่าง เด็ดขาด เพราะฉะนั้นจึงได้ชื่อว่าตถกถึงกระแสแห่งพระนิพพานแล้ว เปรียบเหมือนคนที่ตกลงไปอยู่ในกระแส แห่งแม่น้ำแล้วกำลังลอยไปตามกระแสน้ำ อีกไม่นานก็จะถึงทะเล (แสง จันทรงาม, 2544) เป็นผู้มุ่งตรงที่จะเข้า สู่พระนิพพานไม่เกิน 7ชาติ (สุนทร ธรรมรังษี, 2543) เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ ไม่ตกอยู่ในอภายภูมิ และไม่สามารถถูก

ชักจูงให้กลับไปทำความชั่วได้อีก มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/248/266) เป็นผู้ได้บรรลุเกิดธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม) ที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน เป็นผู้เห็นอริยสัจ 4 ด้วยปัญญา คือรู้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีการดับไปเป็นธรรมดา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิ.จุ. (ไทย); 7/305/115)

คุณสมบัติที่สำคัญที่ปรากฏชัดในคุณของพระโสดาบัน คือการละกิเลสอย่างหยาบ เป็นสังโยชน์ฝ่ายต่ำ 3 ประการแรกจากสังโยชน์ 10 ได้อย่างเด็ดขาด ได้แก่ 1) สักกายทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นว่ามีตัวตน คือเห็นวาทันต์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นตัวตน เป็นเราเป็นเขา เป็นนั่นเป็นนี่ 2) วิจิกิจฉา ได้แก่ ความลังเลสงสัย ไม่แน่ใจในพระรัตนตรัย ในไตรสิกขา ในกรรมดีกรรมชั่ว บาปบุญคุณโทษ การเวียนว่ายตายเกิด 3) สัสสปตปรามาส ได้แก่ ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ก็ด้วยศีลและพรต ด้วยการทำตามกันมาแต่ไม่เข้าใจในเหตุผลที่แท้จริง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ม. (ไทย); 18/180/106) โดยสรุปพบว่า เกณฑ์การละสังโยชน์ทั้งสามนี้เอง เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นพระอริยบุคคล ที่มีคุณสมบัติสำคัญที่สุดคือเป็นผู้มีศรัทธาที่ตั้งมั่นหรือเรียกว่า “อจลศรัทธา”

2. ประเภทพระโสดาบัน พระโสดาบันในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 3 ประเภท ดังนี้ 1) เอกพีชี โสดาบัน คือ พระโสดาบันผู้มีการเกิดอีกครั้งเดียวก็จะบรรลุพระอรหันต์ และปรินิพพานในชาตินั้น (แสง จันทรงาม, 2544) พระโสดาบันประเภทนี้ เป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขาเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือ เป็นผู้รักษาศีล ได้บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย ฝึกฝนสมาธิและปัญญาได้ตั้งอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ 3 ข้อคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสัสสปตปรามาส ดังที่กล่าวมาแล้วได้เด็ดขาด เป็นผู้ที่จะไม่ตกต่ำไปสู่อบายภูมิ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.ก.ต.อ. (ไทย); 22/142) หมายถึงภูมิที่ปราศจากความเจริญทั้ง 4 คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย และจะตรัสรู้มรรค 3 เบื้องสูงในกาลภายหน้า คือในภพที่เกิดใหม่นั้นอย่างแน่นอน 2) โกลังโกละ พระโสดาบันประเภทนี้ มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับเอกพีชีโสดาบัน สิ่งที่แตกต่าง คือ เรื่องภพภูมิที่เกิด โดยจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ 2-3 ขาด ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลที่มีโอกาสดีมากกว่านั้น จะไม่เกิดในตระกูลต่ำ 3) สัตตักขัตตุงปรมะ คือ ผู้เวียนเกิดในสุคติภพอีกไม่เกิน 7 ครั้งก็จะบรรลุพระอรหันต์ผล พระโสดาบันประเภทนี้ มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับเอกพีชีโสดาบันและโกลังโกละโสดาบัน ที่แตกต่างคือเรื่องภพภูมิที่เกิด เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิน 7 ครั้ง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.ภ.ป.ญ.อ. (ไทย); 34/5)

3. ลักษณะอจลศรัทธาของพระโสดาบัน

พระโสดาบันเป็นบุคคลที่มีอจลศรัทธามีคุณธรรมภายในที่เรียกว่า โสตาปัตติปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย 1) ศรัทธามั่นคงในพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง 2) ศรัทธามั่นคงในพระธรรมว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้อง ใช้ได้ทุกกาลเวลา 3) ศรัทธามั่นคงในพระสงฆ์ว่าเป็นผู้สืบทอดและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย 4) ศีลอันเป็นที่ชื่นชมพอใจของพระอริยะ คือ อริยกันตศีล บริสุทธิ์ ไม่ถูกตำหนิและทักท้วงครอบงำ เป็นศีลที่เกื้อกูลต่อสมาธิ และปัญญา

นอกจากนี้ พระโสดาบันยังมี “อริยวัฑฒิ 5” (ความเจริญอย่างประเสริฐ) อันประกอบด้วย 1) ศรัทธา คือความเชื่อในพระรัตนตรัยและกฎแห่งกรรม ด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล และเชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 2) ศีล ประพฤติดีทางกายวาจา หมายถึง การรักษาศีล 5 หรือศีล 8 สำหรับฆราวาส 3) สุตะ การเล่าเรียน หมั่นสดับฟังพระธรรม สะสมสะสมความรู้ที่ทำให้เป็นผู้ที่พัฒนาจากปุถุชนขึ้นมาเป็นอริยบุคคล 4) จาคะ การบริจาค สละ แบ่งปัน โดยไม่หวังผลตอบแทน กำจัดความตระหนี่ 5) ปัญญา

ความเข้าใจ รู้ตามความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ ที่ประกอบด้วยเหตุผล รู้ในอริยสัจ 4 รู้ปฏิจตุสมุปบาท รู้ในไตรลักษณ์ อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความรู้แจ้ง

อจลศรัทธาของพระโสดาบัน เป็นศรัทธาขั้นสูงสุดที่นำไปสู่ปัญญา และต้องเจริญเพิ่มพูนอยู่เสมอ โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ 1) เป็นศรัทธาที่เจริญเพิ่มพูน คือ การทำศรัทธาให้เจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น หากมีศรัทธาเกิดขึ้นในใจบ่อยๆ จิตใจผ่องใส จิตใจเฝ้าด้วยศรัทธา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2533) 2) ทำให้จิตตั้งมั่น ผู้มีอจลศรัทธาย่อมมีจิตใจสงบเยือกเย็น ปลอดภัยไม่หวั่นไหว ความรู้เท่าทันไม่หวั่นไหว ฯลฯ 3) น้อมจิตไปสู่กุศลธรรม เมื่อมีศรัทธาแล้วศรัทธานั้นทำให้จิตใจโน้มเอียงไปสู่ความดีงาม มีความปรารถนาและยินดีในกุศลธรรม มีลักษณะดังนี้ (1) เป็นผู้ปรารถนาในการพบเห็นผู้มีศีลทั้งหลาย (2) เป็นผู้ปรารถนาเพื่อจะฟังธรรม (3) มีใจปราศจากมลทิน คือ ไม่มีความตระหนี่ มีความยินดีในการบริจาคให้ทาน ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ พอใจในการให้และการแบ่งปันเนื่องนิจ(พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: องค์.ก.(ไทย); 20/42/67) ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส พึงรู้ได้ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้

แนวคิดเพื่อปกป้องจิตใจ: วัคซีนทางธรรมเพื่อให้ศรัทธาตั้งมั่น

สถานการณ์ที่พระสงฆ์บางรูปประพฤติดิฉิพระวินัยอาจกระทบศรัทธาของชาวพุทธได้ พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่ทำหน้าที่เหมือน “วัคซีนทางจิตใจ” ช่วยป้องกันไม่ให้จิตตกไปในทางอกุศล และรักษาศรัทธาให้ตั้งมั่นด้วยปัญญา

1. วัคซีนคุ้มกันจิต วัคซีนคุ้มกันจิตทำหน้าที่ประคองใจ ไม่ให้ศรัทธาพังทลายเมื่อต้องเผชิญกับเหตุปัจจัยภายนอก การมีวัคซีนคุ้มกันจิต เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยป้องกันไม่ให้ศรัทธาแปรเปลี่ยนเป็นความโกรธ ความสั่นไหว หรือการปฏิเสธพระศาสนาโดยสิ้นเชิง

1.1 ศีล ทำหน้าที่เป็นกรอบควบคุมการตอบสนองของจิตและพฤติกรรม เมื่อพุทธศาสนิกชนได้รับรู้ข่าวสาร สิ่งที่เกิดขึ้นในใจทันทีนั้นไม่ใช่เพียงความรู้สึกสะเทือนใจ หากยังตามมาด้วยการตอบสนองทางอารมณ์ เช่น ความโกรธ ความผิดหวัง หรือการแสดงออกที่ไม่พอใจผ่านถ้อยคำรุนแรงในสื่อสาธารณะ การตอบสนองเช่นนี้ แม้จะเกิดจากความหวังดีต่อพระศาสนา แต่หากขาดการกำกับด้วยศีล ย่อมส่งผลให้ ศีลของผู้รับข่าวเองเกิดความต่างพร้อยโดยไม่รู้ตัว ศีลมิได้มีหน้าที่เพียงควบคุมการกระทำทางกายเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึง วาจา และเจตนาทางใจ การกล่าวโจมตี เหมารวม ดูหมิ่น หรือเผยแพร่ข้อมูลโดยขาดการตรวจสอบ อาจเข้าข่ายวาจาที่ไม่เป็นไปตามหลักสัมมาวาจา กระทั่งถึงศีลข้อสามวาจา หรือเป็นวาจาที่ขาดเมตตาและสติ ศีลจึงทำหน้าที่เป็นตัวกรองสำคัญ ที่ช่วยชะลอการตอบสนองทางอารมณ์ไม่ให้แปรเปลี่ยนเป็นการกระทำที่ซ้ำเติมปัญหา ในบริบทนี้ การรักษาศีลเป็นการปกป้องจิตใจและพฤติกรรมของตนเอง ไม่ให้ตกอยู่ในกระแสแห่งโทสะและอคติ ศีลจึงเป็นวัคซีนคุ้มกันจิตขั้นพื้นฐาน ที่ช่วยให้ผู้ศรัทธาสามารถเผชิญข่าวร้ายด้วยความสงบระมัดระวัง และไม่ทำลายคุณธรรมของตนเองไปพร้อมกับการวิพากษ์ผู้อื่น

1.2 อุเบกขา การวางใจเป็นกลางต่อเหตุการณ์ที่กระทบศรัทธา อุเบกขาเป็นคุณธรรมที่ช่วยสร้างความสมดุลให้จิตใจเมื่อเผชิญเหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึกอย่างรุนแรง เช่น ข่าวพระสงฆ์เสื่อมศีลธรรม ซึ่งมักกระตุ้นให้เกิดการแบ่งข้างทางอารมณ์ ระหว่างการปกป้องอย่างสุดโต่งกับการปฏิเสธพระศาสนาโดยสิ้นเชิง การขาดอุเบกขาทำให้จิตใจแกว่งไกวไปตามกระแสข่าวและความคิดเห็นของสังคมอย่างง่ายดาย อุเบกขาในทางพุทธศาสนา มิได้หมายถึงความเฉยเมยหรือไม่สนใจต่อความผิด หากเป็นการวางใจอย่างมีสติบนฐานแห่งเหตุปัจจัย คือรับรู้ข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏ โดยไม่ปล่อยให้อารมณ์ครอบงำการตัดสินใจ ควรพิจารณาว่า เป็นกรรมของผู้อื่นที่ได้กระทำไปแล้ว ผู้นั้นย่อมต้องได้รับผลกรรมนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน

การมีอุเบกขาช่วยให้สามารถแยกแยะได้ว่า ความผิดเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย ขณะเดียวกันจิตใจของผู้รับข่าวก็ไม่จำเป็นต้องถูกทำลายไปพร้อมกับเหตุการณ์นั้น

1.3 กัลยาณมิตร กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกที่ช่วยประคองใจและศรัทธา ในยามที่ศรัทธาถูกสั่นคลอนจากข่าวสารหรือปัจจัยภายนอก บทบาทของกัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นว่าการมีเพื่อนดีเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม กัลยาณมิตรเป็นผู้ให้กำลังใจ แนะนำในทางที่ถูก หน้าที่สำคัญของกัลยาณมิตรคือส่งเสริมให้อยู่ในหลักการและเหตุผล มีสติและสัมปชัญญะ อันเป็นเครื่องกำกับจิตและธรรม การสนทนากับผู้มีสติ มีปัญญา และมีความเข้าใจในธรรม ช่วยป้องกันไม่ให้ผู้รับข่าวตกอยู่ในวงจรของข่าวลือ การเหมารวม หรือการวิพากษ์ที่ขาดความรับผิดชอบ กัลยาณมิตรยังทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนใจ ช่วยเตือนให้พิจารณาว่า การแสดงออกของตนเองยังตั้งอยู่บนศีล เมตตา และเหตุผลหรือไม่ การคบหาผู้ที่มิทำที่รุนแรงหรือยั่วยุทธทางอารมณ์ อาจยิ่งเร่งให้ศรัทธาเสื่อมถอย ในขณะที่กัลยาณมิตรช่วยพยุงให้จิตใจยังมั่นคง และมองสถานการณ์ด้วยความรอบคอบ

2. วัคซีนแห่งปัญญา ปัญญาเป็นเสมือนวัคซีนที่ช่วยให้ศรัทธามีรากฐานมั่นคง การทำให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเติบโตอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวนั้น มิใช่เพียงอาศัยความเชื่อหรือความเลื่อมใสเพียงผิวเผิน แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเพื่อหล่อเลี้ยงให้ศรัทธามั่นคงจากภายใน พระพุทธศาสนานั่นให้พุทธศาสนิกชนพัฒนาดน และหลักธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองอย่างประเสริฐ ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา อันเป็นลักษณะของอจลศรัทธาในคุณธรรมของพระโสดาบันตามหลักอริยวัฑฒิ 5

2.1 สุตะ การเสริมเพิ่มพูนศรัทธาด้วยสุตะ คือ การสดับตรับฟัง การฟังธรรมและการศึกษาเล่าเรียนธรรมะเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมะ ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานที่นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดปัญญา และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีศรัทธามั่นคงยิ่งขึ้น ในบริบทของสถานการณ์ปัจจุบันที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนถูกสั่นคลอนจากข่าวสาร การมีสุตะที่ถูกต้องยิ่งทวีความสำคัญในฐานะเครื่องมือช่วย จัดการตีกรอบความเข้าใจ ไม่ให้ศรัทธาไหลไปตามกระแสอารมณ์ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้

“ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมไปฟังธรรมของพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต การฟังนี้ยอดเยี่ยมกว่าการฟังทั้งหลาย ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ฉก. (ไทย); 22/30/335-339) จากพุทธพจน์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การฟังธรรมเป็นกระบวนการสำคัญในการขัดเกลาจิตใจและพัฒนาปัญญาโดยตรง ในภาวะที่สังคมเต็มไปด้วยข่าวสารหลากหลาย ทั้งข้อเท็จจริง ข่าวลือ และการตีความเชิงอารมณ์ สุตะช่วยให้พุทธศาสนิกชนมีฐานความรู้เพียงพอในการแยกแยะว่า สิ่งใด และสิ่งใดเป็นการขยายความทางลือ อานิสงส์ของการฟังธรรมมี 5 ประการ คือ 1) ได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) เข้าใจสิ่งที่เคยฟังมาแล้วชัดเจนยิ่งขึ้น 3) บรรเทาความสงสัยที่มีอยู่ 4) ทำให้ความเห็นให้ถูกให้ตรงตามความเป็นจริง, และ 5) ทำให้จิตใจผ่องใส อานิสงส์เหล่านี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับมือกับวิกฤตศรัทธาในสังคมปัจจุบัน เพราะช่วยคลี่คลายความคลุมเครือ ลดความเข้าใจผิด และป้องกันไม่ให้ศรัทธาถูกทำลายด้วยความไม่รู้หรือการถูกเหมารวม ดังนั้น สุตะจึงมิได้ทำให้ศรัทธาหยุดอยู่เพียงความเลื่อมใสเชิงอารมณ์ แต่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา การฟังธรรมและการศึกษาอย่างสม่ำเสมอช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิด ทำให้ศรัทธาตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวตามกระแสสังคมหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า และเอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อจลศรัทธาในแนวทางของพระโสดาบัน

2.2 จาคะ ธรรมะข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จาคะ แปลว่า ความเสียสละ จาคะมีความหมายก็ลึกซึ้งกว่าทานการให้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) จาคะเป็นการสละด้วยใจบริสุทธิ์ปราศจากการคาดหวัง หรือหวังผลตอบแทน หากผู้ใดมีจาคะแล้วทานก็ย่อมเกิดขึ้นได้อย่างเต็มที่และบริสุทธิ์ เมื่อจิตมีจาคะเป็นรากฐาน การให้ทานย่อมเกิดขึ้นอย่างเต็มที่และบริสุทธิ์ จาคะจึงเป็นรากฐานแห่งการให้ที่แท้จริง ในบริบทของสถานการณ์ปัจจุบันที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนบางส่วนหวั่นไหว จาคะมีบทบาทสำคัญในฐานะ “วัคซีนแห่งปัญญา” ที่ช่วยคลี่คลายความยึดติดทางความคิดและอารมณ์ โดยเฉพาะความยึดถือในภาพอุดมคติของพระสงฆ์หรือสถาบันศาสนาที่คาดหวังความสมบูรณ์แบบ เมื่อความเป็นจริงไม่สอดคล้องกับความคาดหวัง ย่อมแปรเปลี่ยนเป็นความผิดหวัง ความโกรธ หรือการปฏิเสธพระศาสนาโดยสิ้นเชิง จาคะช่วยให้พุทธศาสนิกชนสามารถสละความยึดติดในทัศนะดังกล่าวได้อย่างมีสติ กล่าวคือ สละความคาดหวังที่เกินจริง สละความยึดมั่นในบุคคล และหันกลับมาวางศรัทธาไว้บนพระธรรมวินัยอันเป็นหลักการ เมื่อจิตปล่อยวางความยึดถือและจิตใจที่คับแคบลงได้ ก็เท่ากับเปิดพื้นที่ให้คณงามความดีอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ ทำให้จิตใจผ่องใสและพร้อมต่อการพัฒนาในธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้น จาคะยังจัดเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของพระโสดาบัน ผู้ซึ่งละความเห็นแก่ตัว ลดความหวงแหน และขจัดความตระหนี่ในใจได้ เมื่อมีจิตจาคะร่วมกับสุตะและโยนิโสมนสิการ ศรัทธาย่อมได้รับการยกระดับให้เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญาและการปล่อยวาง

2.3 โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การพิจารณาโดยแยกกายตามหลักเหตุและผล เป็นกระบวนการคิดที่ช่วยให้จิตไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารมณ์ ความเชื่อเดิม หรือกระแสสังคมโดยปราศจากการไตร่ตรอง การมีโยนิโสมนสิการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้รับข่าวสามารถพิจารณาเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ไม่ด่วนสรุปหรือเหมารวมจนทำให้ศรัทธาคลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรม ศรัทธาจึงไม่ถูกผูกไว้กับบุคคลหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า แต่ยังคงตั้งอยู่บนหลักเหตุและผล เมื่อศรัทธาตั้งอยู่บนความเข้าใจเช่นนี้ ย่อมไม่หวั่นไหวไปตามกระแสข่าวหรืออารมณ์ของสังคม หากกลับมีความมั่นคงและสอดคล้องกับแนวทางของอจลศรัทธาในคุณธรรมของพระโสดาบัน

สรุป

จากการศึกษาวิถีศรัทธาอันมั่นคงของพระโสดาบัน ผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยโดยประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา ศรัทธาในลักษณะนี้ทำหน้าที่น้อมนำจิตไปสู่คุณความดี ทำให้จิตผ่องใส และเป็นพลังสำคัญที่เกื้อหนุนให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรม บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาที่เหมาะสมต่อการนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต คือ อจลศรัทธา ซึ่งเป็นศรัทธาของพระโสดาบัน ที่เกิดจากการเห็นธรรมตามความเป็นจริง และมีอริยวัฑฒิ 5 ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เป็นโครงสร้างรองรับอย่างเป็นระบบ สำหรับปุถุชนแล้ว ศรัทธาของพระโสดาบันจึงทำหน้าที่เป็นแบบแผนและทิศทางในการพัฒนาดตนเอง โดยสามารถเริ่มต้นจากการฝึกอริยวัฑฒิ 5 ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการรักษาศีล การฟังและศึกษาธรรม การรู้จักลดละและแบ่งปัน และการพัฒนาปัญญา ล้วนเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้ศรัทธาค่อยๆ มั่นคงขึ้น จนเข้าใจลักษณะสำคัญของศรัทธาในระดับอริยบุคคล ศรัทธาในระดับอริยบุคคลมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศรัทธามีลักษณะเจริญอกงามและเพิ่มพูนอย่างต่อเนื่อง 2) สภาพจิตมีความตั้งมั่น สงบเยือกเย็น ไม่หวั่นไหวต่อสถานการณ์ พร้อมต่อการเผชิญเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลง และ 3) จิตน้อมไปสู่กุศลธรรม มีความปรารถนาที่จะได้พบพระสงฆ์ปรารถนาจะฟังพระธรรม และมีความยินดีในการให้ทานโดยปราศจากความตระหนี่ ลักษณะดังกล่าวสะท้อน

ให้เห็นว่า วิธีศรัทธาของพระโศดบันตั้งอยู่บนพระรัตนตรัยและหลักเหตุผลทางธรรมอย่างมั่นคง และทำหน้าที่เป็นพลังภายในที่ค้ำจุนการดำเนินชีวิตทางจิตวิญญาณ

ในเชิงองค์ความรู้ใหม่ การศึกษานี้เสนอว่า วิธีศรัทธาของพระโศดบันสามารถใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติที่ชัดเจน สำหรับการพัฒนาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนยุคปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจาก 1) การตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) 2) การคบหากัลยาณมิตร 3) การฝึกอุเบกขา (การวางใจเป็นกลาง) 4) การปฏิบัติตามหลักอริยวาท 5 อย่างสมดุล เมื่อศรัทธาถูกหล่อเลี้ยงด้วยการปฏิบัติจริง ศรัทธานั้นจะเปลี่ยนจาก “ความเลื่อมใสภายนอก” ไปสู่ “ศรัทธาที่มั่นคงภายใน” ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาจิตวิญญาณตามแนวทางพระโศดบัน อันจะนำไปสู่การมีหลักยึดเหนี่ยวทางใจที่มั่นคง ดำเนินชีวิตอย่างรับผิดชอบ และเกื้อกูลต่อการพัฒนาตนเอง และสังคมอย่างยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

- ข่าวไทยรัฐออนไลน์. (21 กรกฎาคม 2568). ผลโพลข่าวฉาววงการสงฆ์ ทำคนไทยศรัทธาพระพุทธศาสนาลดลง ชี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหยาบยาน. ผลโพลข่าวฉาววงการสงฆ์ ทำคนไทยศรัทธาพระพุทธศาสนาลดลง ชี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหยาบยาน สืบค้น 2 ตุลาคม 2568 จาก www.thairath.co.th/news/local/2871668.
- ข่าวไทยพีบีเอส การเมือง. (14 กรกฎาคม 2568). พศ.เตรียมออกกฎหมายควบคุมเงินวัด ห้ามถือเงินเกิน 1 แสน เริ่ม 1 ต.ค. สืบค้น 2 ตุลาคม 2568 จาก <https://www.thaibps.or.th/news/content/354229>.
- ข่าวสปริงนิวส์. (11 กรกฎาคม 2568). วิกฤตศรัทธา เมื่อความเชื่อมั่นคนไทยต่อ "ผ้าเหลือง" ลั่นคลอน. สืบค้น 5 ตุลาคม 2568 จาก <https://www.springnews.co.th/news/hot-issue/858768>.
- จินตจุฑา พันธุ์ทองคำ. (17 กรกฎาคม 2568). เมื่อสังคม ‘เลื่อมศรัทธา’ วงการสงฆ์ ทำไม่การแยกศาสนาออกจากรัฐ จึงอาจเป็นทางออกที่ยั่งยืน?. สืบค้น 5 ตุลาคม 2568 จาก <https://thematter.co/social/crisis-of-faith-buddhism-solution/246713>.
- ชมรมธรรมธารา. (13 มิถุนายน 2561). บาลีวันละคำ อจลศรัทธา. สืบค้น 10 พฤศจิกายน 2568 จาก <http://dhamtara.com/?p=8251>.
- นิด้าโพล. (20 กรกฎาคม 2568). วิกฤตพระพุทธศาสนา. สืบค้น 2 ตุลาคม 2568 จาก <https://nidapoll.nida.ac.th/polls/buddhism-crisis/>.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 23, 25. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรฐิฐพรพรช อุดมโม (ณ น่าน) (2564). ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา. วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม. 6(2),45-70.
- พระมหานិวัตร กลยาณวฑฒโน (อนุรัตน์). (2558). ศีลศรัทธาในการเจริญสมณะและวิปัสสนาภาวนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหารุ่ง ปญญาวุฑโฒ (แรกชำนาญ). (2547). การศึกษาวิเคราะห์สถานภาพ คุณสมบัติ และบทบาทของพระโศดบันในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมะลิน กิตติปาโล (แสงมิม). (2540). ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา. ศาสนสร มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต). (14 เมษายน 2566). *ฟังด้วยดีอย่ามเกิดปัญญา*. สืบค้น 27 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://watdevaraj.org/category/uncategorized/page/2/>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *ชีวิตกับการทำงาน*. สืบค้น 3 พฤศจิกายน 2568 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/137.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). *สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรัทธาวิปริต หรือวิกฤติศรัทธา*. สืบค้น 5 ตุลาคม 2568. จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/460>.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *ชีวิตกับการทำงาน. ชีวิตกับการทำงาน - หนังสือธรรมะ โดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ผลิธัมม์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พุทธธรรม ฉบับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 41. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- ภัทรธร ภิญโญพิชญ์. (2568). *ทำไมคนเกลียดวัด*. สืบค้น 15 ตุลาคม 2568 จาก <https://main.bia.or.th/buddhismonlife00010/>.
- รัฐวรรณ เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2544). *ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (1 เมษายน 2533). *การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข*. สืบค้น 27 พฤศจิกายน 2568 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/22.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2533). *ศรัทธาในทางศาสนา*. สืบค้น 26 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-reading/137/4>.
- แสง จันทรงาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อีระการพิมพ์.
- สุนทร ณ รัชชี. (2543). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภีร์ ทุมทอง. (2557). *ศรัทธาที่ถูกต้อง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทพริมาด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.